

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

621

KISWAHILI

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka : 2007

MAELEKEZO.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B** na **C**.
2. Jibu maswali **yote** katika sehemu **A** na maswali **mawili (2)** kutoka kila sehemu **B** and **C**.
3. Sehemu **A** ina alama **arobaini (40)** na sehemu **B** na **C** zina alama **thelathini (30)** kila moja.
4. Vifaa vya mawasiliano na vitu vyote visivyoruhusiwa **havitakiwi** ndani ya chumba cha mtihani.
5. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

maktaba.tetea.org

1. Eleza hatua nne ambazo mwalimu anapaswa kufuata wakati wa kufundisha msamiati mpya.

Hatua ya kwanza ni kutayarisha muktadha. Mwalimu huchagua kifungu kifupi, picha, au tukio la darasani litakalotumiwa kuibua neno jipya ili wanafunzi walipokee ndani ya sentensi na maana ya jumla, si kama neno lililokatika.

Hatua ya pili ni uwasilishaji wa maana. Baada ya muktadha, mwalimu hufafanua neno kwa njia moja iliyo wazi, kama kutoa ufafanuzi rahisi, kutoa visawe na visivyofanana, au kutoa mfano wa sentensi, kisha huonyesha matamshi sahihi.

Hatua ya tatu ni mazoezi ya kudhibiti. Wanafunzi hutumia neno jipya katika shughuli fupi zinazoongozwa, kama kulinganisha picha na maneno, kujaza nafasi, au kuchagua jibu sahihi, ili kulifanya neno liwe sehemu ya kumbukumbu yao ya karibu.

Hatua ya nne ni matumizi huru. Wanafunzi huandika au kuzungumza wakilitumia neno hilo katika sentensi zao wenyewe, mijadala midogo, au insha fupi, ili kulipeleka kutoka kujua maana tu hadi kulitumia kikamilifu.

2. Taja sifa nne zinazotofautisha tamthilia na riwaya katika fasihi ya Kiswahili.

Tamthilia huandikwa kwa ajili ya kuigizwa jukwaani. Huwa na majibizano ya moja kwa moja, maagizo ya jukwaa, na mgawanyo wa maigizo na mielekeo ya wahusika, ilhali riwaya husimuliwa kwa mtiririko mrefu wa masimulizi na maelezo ya mazingira.

Tamthilia hutegemea mabadiliko ya matukio kwa vitendo vifupi. Muundo wake mara nyingi ni wa pazia na sehemu, wakati riwaya hujengwa kwa sura ndefu zinazoeleza kwa kina dhamira, hisia, na historia za wahusika.

Tamthilia hutumia lugha inayofaa kutamkwa kwa hadhira na mara nyingi ni ya moja kwa moja. Riwaya hutumia maelezo mapana, taswira nyingi, na mbinu za msimulizi kama nafsi ya kwanza au tatu ili kuunda ulimwengu mpana wa hadithi.

Tamthilia inahitaji mshikamano wa muda halisi wa jukwaa. Riwaya ina uhuru wa kurukaruka muda, kurejea nyuma, au kutumia sura za barua, kumbukumbu, na ari ya ndani ya mhusika bila kizuizi cha uwasilishaji kwenye jukwaa.

3. Toa hoja nne kuthibitisha umuhimu wa mashairi ya Kiswahili katika kukuza maadili ya jamii.

Mashairi hubeba maonyo na nasaha. Beti zenye mafundisho kuhusu uaminifu, uadilifu, na uvumilivu huwafikia vijana kwa lugha yenye mvuto, hivyo maadili hukaa akilini kwa urahisi.

Mashairi huenzi mfano bora wa tabia. Watusi wa kishairi, methali ndani ya mashairi, na sitiari humwonyesha msomaji matokeo ya tabia njema na mabaya bila mhadhara mrefu.

Mashairi hufanya mijadala ya maadili kuwa ya kuvutia. Uimbaji, vina, na mizani huondoa ukavu, wanafunzi hujihusisha, kuuliza maswali, na kuiga mifano myema.

Mashairi huhifadhi kumbukumbu ya maadili ya jadi. Yanapotungwa na kurudiwa, yanapitisha urithi wa maadili kutoka kizazi hadi kizazi bila kupoteza ladha ya asili ya jamii.

4. Eleza tofauti kati ya hotuba rasmi na hotuba isiyo rasmi.

Hotuba rasmi hutolewa mbele ya hadhira ya taasisi au tukio la kiofisi, lugha yake ni sanifu, mpangilio wake una utangulizi, mwili wa hoja, na hitimisho, pia hufuata taratibu za heshima kama salamu na shukrani.

Hotuba isiyo rasmi hutokea katika mazingira ya kirafiki au kijamii, lugha yake ni rahisi na ya mazungumzo, mtiririko wake unaweza kuwa mwepesi, na mara nyingi inaruhusu maswali au vicheko bila itifaki ndefu.

Hotuba rasmi hulenga taarifa na sera au maamuzi, hivyo ushahidi, takwimu, na rejea hupewa kipaumbele. Hotuba isiyo rasmi hulenga kuhamasisha, kuburudisha, au kusimulia uzoefu binafsi kwa ukaribu.

Hotuba rasmi hutumia miiko ya hadhira pana yenye matarajio ya nidhamu. Hotuba isiyo rasmi inategemea ukaribu wa wasikilizaji, hivyo msimuliwaji anaweza kurekebisha msamiati papo hapo kulingana na wasikilizaji.

5. Bainisha mambo manne yanayomsaidia mwanafunzi kuandika insha yenye mvuto.

Kupanga kabla ya kuandika. Orodha fupi ya hoja, ramani ya mawazo, au mbegu za mifano huzuia kupotoka na huweka msisitizo kwenye hoja kuu.

Utangulizi unaoshika hisia. Sentensi ya ufunguzi yenye swali, takwimu, au picha ya lugha humvuta msomaji na kutengeneza matarajio ya kile kitakachofuata.

Mifano hai na ya karibu. Visa vya maisha halisi, rejea za matukio ya jamii, na maelezo yanayogusa hisia hufanya hoja ione kane, kusomeka, na kukumbukwa.

Hitimisho lenye athari. Muhtasari mfupi wa hoja, pamoja na pendekezo au mwaliko wa tafakuri, humwacha msomaji na ujumbe ulio wazi badala ya kufifia ghafla.

6. Eleza nafasi ya hadithi za jadi katika malezi ya watoto wa Kitanzania.

Hadithi za jadi hutoa mafunzo ya maadili kama uaminifu, uvumilivu, na heshima kwa wakubwa, watoto hujifunza kwa kupitia wahusika waliotuzwa au kuadhibiwa kulingana na matendo yao.

Hadithi hizi huimarisha lugha ya Kiswahili. Misamiati ya jadi, nahau, na misemo inayotokea hadithini huwajaza watoto maneno mapya na mitindo ya usemi yenye asili ya jamii.

Zinajenga utambulisho wa kitamaduni. Wahusika, mazingira ya kijadi, na desturi ndani ya hadithi huonyesha mizizi ya jamii, hivyo mtoto anajiona sehemu ya simulizi pana ya taifa.

Zinaongeza ubunifu na kufikiri kwa picha. Matukio ya fumbo, mgeuko wa wahusika, na maamuzi magumu humtia mtoto hamu ya kubuni suluhu na kuhoji sababu za matendo.

7. Eleza kwa ufupi vigezo vinne vya kuchagua vitabu vya kiada shuleni.

Ulinganifu na mtaala. Kitabu lazima kifuate mada, malengo, na viwango vya ngazi husika ili kiwe na manufaa ya moja kwa moja kwa somo.

Uelewekevu wa lugha. Sentensi fupi, mifano ya karibu, na maelezo ya hatua kwa hatua humsaidia mwanafunzi wa viwango tofauti kufuatilia bila kutaabika.

Ubora wa maudhui. Taarifa iwe sahihi, iliyosasishwa, na yenye usawa wa maelezo, mazoezi, na maswali ya kutafakari ili kukuza ujuzi na fikra pevu.

Uundaji wa kuvutia. Mpangilio safi, vielelezo vinavyoeleza, na mazoezi ya aina mbalimbali huongeza ushiriki na kumbukumbu ya muda mrefu.

8. Toa faida nne za kujifunza Kiswahili kupitia michezo ya lugha.

Huongeza motisha. Michezo hulegeza mazingira ya darasa, hivyo wanafunzi hushiriki kwa hiari na kujenga ujasiri wa kujaribu.

Huharakisha ujifunzaji wa msamiati. Marudio yasiyo ya kuchosha ndani ya mchezo hufanya neno lipatikane na kubaki akilini bila shinikizo.

Hukuza mawasiliano ya papo kwa papo. Michezo ya majibizano, kujaza sentensi, au kubuni tungo huchochea ufasaha na usikivu.

Hujenga kazi ya pamoja. Timu na jozi hujifunza kusikilizana, kusahihishana kwa heshima, na kushinda tatizo la lugha kwa kushirikiana.

9. Eleza umuhimu wa mitihani ya majaribio (mock) kwa wanafunzi.

Hutoa picha halisi ya mazingira ya mtihani. Mwanafunzi hujifunza usimamizi wa muda, mbinu ya kusoma swali, na nidhamu ya karatasi kabla ya mtihani halisi.

Hufichua mapengo ya maarifa. Matokeo ya mock yanaonyesha mada dhaifu, hivyo mwanafunzi na mwalimu hupanga kurejea sehemu hizo kwa lengo.

Hujenga stadi za kujibu. Kwa kurudia mitihani ya mfano, mwanafunzi huzoea miundo tofauti ya maswali na anaboresha mbinu za kutoa hoja zilizo wazi.

Huongeza utulivu wa kisaikolojia. Ujuzi wa kile kitakachokutana nacho hupunguza wasiwasi na huongeza kujiamini siku ya mtihani halisi.

10. Taja mambo manne yanayojitokeza katika maandiko ya lugha ya Kiswahili ya kimaandishi.

Uakifishaji sahihi. Alama kama nukta, koma, alama ya kuuliza na ya mshangao hutumiwa kudhibiti maana na mapumziko ya sentensi.

Sarufi iliyo thabiti. Upatanisho wa kisarufi, matumizi ya ngeli, na mpangilio wa vipashio vya sentensi huzingatiwa ili kuepuka utata.

Msamiati sanifu. Maneno huchaguliwa kwa uangalifu, huepuka lugha ya mtaani, na hutumika kwa maana inayokusudiwa.

Mpangilio wa kimantiki. Aya zina mtiririko, kila aya ina wazo kuu na vielelezo, na kuna uhusiano wa wazi kati ya utangulizi, kiini, na hitimisho.

11. Jadili nafasi ya methali katika kujenga mshikamano wa kijamii.

Methali husaidia jamii kushirikiana kwa kuwa huwa na mafundisho yanayosisitiza mshikamano. Kwa mfano methali zinazohimiza mshikamo wa kifamilia na mshirikiano wa kijamii hufanya watu washirikiane zaidi.

Methali huimarisha mshikamano kwa kuwa zinatufundisha kuheshimiana. Methali nyingi hubeba ujumbe wa heshima, mfano “asiyefunzwa na mamae hufunzwa na ulimwengu” huelekeza mtoto kumheshimu mzazi na jamii.

Methali hufundisha mshikamano wa kiuchumi na kijamii. Kwa kuwa mara nyingi huwahimiza watu kufanya kazi kwa pamoja na kushirikiana, methali huchangia mshikamo katika nyanja za kiuchumi.

Methali ni kiungo cha mawasiliano kinachofanya jamii kuungana. Methali hubeba misemo mifupi yenye maana pana ambayo hufundisha misingi ya mshikamano na mshirikiano kati ya wanajamii.

12. Kwa hoja tano, eleza faida za mwanafunzi kushirikiana na wenzake katika kujifunza lugha.

Mwanafunzi anaposhirikiana na wenzake hujifunza lugha haraka kwa sababu wanabadilishana maarifa ya maneno mapya.

Kushirikiana kunamfanya mwanafunzi kuwa na ujasiri wa kuzungumza lugha bila woga.

Kushirikiana hutoa nafasi ya kusahihishana pale mmoja anapokosea katika matumizi ya lugha.

Kushirikiana huwasaidia wanafunzi kukuza stadi za mawasiliano, kwa kuwa mawasiliano hutumika mara kwa mara.

Ushirikiano katika kujifunza lugha hujenga mshikamano wa kijamii miongoni mwa wanafunzi, jambo linalochangia ufanisi wa pamoja darasani.

13. Eleza hatua nne zinazohusiana na maandalizi ya mwalimu kabla ya kuingia darasani.

Mwalimu hutayarisha andalio la somo lenye malengo ya wazi kabla ya kuingia darasani.

Mwalimu huandaa vifaa na zana za kufundishia zinazohitajika kwa somo husika.

Mwalimu hutathmini kiwango cha maandalizi ya wanafunzi kwa kuzingatia uwezo na uelewa wao wa awali.

Mwalimu hutengeneza mazingira rafiki ya kujifunzia kwa kupanga ukumbi au darasa kwa namna inayoweza ufundishaji bora.

14. Kwa hoja tano, thibitisha umuhimu wa fasihi simulizi katika kukuza utamaduni wa taifa.

Fasihi simulizi hufundisha historia ya taifa kupitia hadithi, nyimbo na methali, hivyo huhifadhi utamaduni.

Fasihi simulizi huimarisha mshikamo wa kijamii kwa kuwa ni urithi wa jamii unaowaunganisha watu kwa pamoja.

Fasihi simulizi hubeba maadili ya jamii, mfano heshima, uadilifu na mshirikiano, hivyo kukuza tabia njema katika taifa.

Fasihi simulizi ni kioo cha lugha ya taifa kwa kuwa huzingatia Kiswahili fasaha na cha asili.

Fasihi simulizi huchochea ubunifu na sanaa kwa vijana, jambo linalochangia maendeleo ya utamaduni wa taifa.

15. Eleza sifa tano zinazohitajika katika maandiko bora ya kitaaluma.

Andiko bora la kitaaluma linapaswa kuwa na ufasaha wa lugha bila makosa ya kisarufi.

Andiko la kitaaluma linapaswa kuwa na mpangilio mzuri unaoeleweka.

Andiko la kitaaluma linapaswa kuwa na vyanzo sahihi vya marejeo.

Andiko la kitaaluma linapaswa kuwa na msisitizo wa hoja kuu bila kuzunguka.

Andiko la kitaaluma linapaswa kufuata muundo wa kitaaluma kama vile utangulizi, mjadala na hitimisho.

16. Toa faida tano za mwalimu kutumia mbinu mchanganyiko za ufundishaji darasani.

Mbinu mchanganyiko huchangamsha wanafunzi na kuongeza hamasa ya kujifunza.

Mbinu mbalimbali hufanya somo kuwa rahisi kueleweka kwa wanafunzi wenye mitindo tofauti ya ujifunzaji.

Mbinu mchanganyiko hutoa nafasi ya kushirikisha wanafunzi kikamilifu katika mchakato wa ujifunzaji.

Mbinu hizo hupunguza uchovu wa akili kwa kuwa darasa huwa la kuvutia na lenye uhai.

Mbinu mchanganyiko husaidia mwalimu kufikia malengo ya somo kwa njia bora zaidi.

17. Jadili mbinu tano zinazowasaidia wanafunzi kujenga uwezo wa kujieleza kwa ufasaha.

Kusoma vitabu vya lugha huongeza msamiati wa wanafunzi na hivyo kuwasaidia kujieleza vizuri.

Mazoezi ya kuandika insha mara kwa mara hufundisha mwanafunzi kupanga hoja kwa ufasaha.

Mazungumzo ya mara kwa mara darasani huwapa wanafunzi nafasi ya kuzungumza Kiswahili fasaha.

Kushirikiana katika mijadala huwajengea wanafunzi ujasiri na uwezo wa kueleza mawazo yao.

Kusikiliza hotuba na hadithi kutoka kwa walimu na watu wengine hufanya wanafunzi wajifunze mtindo wa kujieleza kwa ufasaha.

18. Eleza matatizo matano ambayo mwalimu anaweza kukutana nayo anapotumia vitini kama zana za kufundishia.

Vitini vinaweza kutokuwa na taarifa za kina, hivyo kumfanya mwalimu akose data za kutosha.

Vitini vinaweza kutokuwa vimeandikwa kwa Kiswahili sahihi, na hivyo kudhoofisha ubora wa lugha.

Baadhi ya vitini hukosa mpangilio mzuri wa hoja, jambo linalomchanganya mwanafunzi.

Vitini vingine havina vielelezo vya kutosha kama picha au michoro, hivyo kufifisha uelewa wa mwanafunzi.

Upatikanaji wa vitini unaweza kuwa mdogo kwa wanafunzi wote, jambo linalosababisha baadhi yao kukosa msaada unaohitajika.